

Радован Пилиповић

Архив Српске православне цркве, Београд

СРЕЂИВАЊЕ И ЗАШТИТА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ У СРПСКОЈ ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

искуства Архива Српске православне цркве

Сажетак

У раду се расправља о претечама и историјским почецима архивистичке делатности у Српској православној цркви. Нарочити акценат је стављен на судбину и положај архивске грађе, која је измештена из зграде Патријаршијског двора у Београду, на галеријски простор и звоник Храма Св. апостола и евангелиста Марка у Београду 1989. године. Описан је укратко рад организованог Архива Српске православне цркве, који је настао 2007. године потписивањем Протокола о сарадњи између Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Министарства културе и информисања Републике Србије и Архива Србије. Такође, дат је преглед постојећих архивских фондова, са граничним годинама и карактеристикама историјске документације која је њима обухваћена.

Кључне речи: Српска православна црква, архивска грађа, Архив СПЦ, архивистика

ПРЕТЕЧЕ АРХИВИСТИКЕ У СРПСКОЈ ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

Хришћанство као религија књиге и писмености, у најширем смислу речи, утицало је и на развој администрације, подстичући и развијајући записивање догађаја у одређеним тренуцима религиозног живота. Светотајински живот и дан данас је праћен административним консеквенцама. Црква издаје документа која појединцима сведоче одређене моменте духовног искуства. Крштеница (крштење), венчани лист (венчаница), извод из књиге умрлих (посмртни лист), сведочанство о рукоположењу свештеника (грамата, синђе-лија), сведочанство о похвалама и наградама у свештеничкој служби, итд. Матичне књиге (венчаних, крштених и умрлих) представљају важан извор не само у микроприступу породичној и локалној историји, него су и значајне за озбиљна социолошка и демографска истраживања.¹ Већина средњовековних српских документарних извора је црквеног порекла, рефлектује имовинско-правне односе појединих епархија, манастира и храмова, смештајући их додатно у друштву.

Архивистика се као посебна дисциплина оформила са свешћу да је потребно сачувати документацију органа државне управе и других надлештава са јавним правом рада у 18. веку. Приближно у исто време, срећују се и црквени архиви. Историјске прилике српског народа, пропаст средњовековне државе, борба за нововековну слободу, одредиле су и опште околности битисања националне цркве. Одређени дисконтинуитет и дифузност народне прошлости пренела се и на црквени живот. Продужетак средњовековне аутокефалије била је Карловачка митрополија (црквена област у Хабзбуршкој монархији / Аустроугарској) која је окупљала тамошње православне Србе и имала свој начин управе и своју администрацију 1690–1918. Канцеларијско пословање Карловачке митрополије зависило је делимично и од прописа државе у којој се налазила и од начина на који су биле решене црквене прилике православних (Срба, Румуна, Русина) у доминантно римокатоличкој државној творевини. Српски православни народ, на просторима јужно од Саве и Дунава је, после 1766. године, сарадњом турских власти и грчке јерархије, изгубио представнике из својих редова у високој црквеној управи – епископе, а на епархијске катедре долазили су Грци, тзв. фанариоти. Мање бројни писмени трагови такве црквене власти одражавају најчешће економске моменте, бригу за материјалним бенефитима, строго разграничујући права нижег свештенства према вишим духовним властима.

1 Миролуб Арсић, „Црквене матичне књиге у законским прописима Кнежевине Србије“, Архивски преглед – стручно гласило Архива Србије и архивске службе у Републици Србији, бр. 1–4, 2000: 52–59; Јасмина Живковић, „Заштита црквених матичних књига у Браничевском округу“, Записи – Годишњак Историјског архива Пожаревац, бр. 1, год. 1, 2012: 40–49.

Средњовековна архивска грађа црквеног порекла сачувала се углавном из имовинско-правних односа манастирских и монашких обитељи. Што се тиче других црквених списа из патријаршијске и епископских канцеларија, највећи део тога је страдао, пропао и нестао у метезима националне историје која је са најездом Турака попримила облике агоније и трагизма, била испуњена изнуђеним сеобама, крвавим ратним походима и скрнављењем хришћанских светиња.

Такође, треба уважити и констатацију ученог Радослава Грујића (1878–1955) који је говорећи о туробном стању црквене архивистике и архивске документације записао: „Али нема сумње да је знатан део пропао и због немара и незнања представника разних црквених институција у којима су се налазили стари архиви“.²

Претече црквене архивистике видимо у личностима као што су патријарх пећки Пајсеј Јањевац (1614–1647) и епископ пакрачки Софроније Јовановић (1743–1757). Патријарх Пајсеј Јањевац је оставио низ записа и сведочанстава о односу према књигама, најпре оним које су биле неопходне за богослужење.³ Поред класичног књигољубија једног јерарха, он 1644. године помиње и неке реставраторско-конзерваторске поступке који се и дан данас примењују: „Опет је набох похабану (порушену) и ни од кога чувану и узех је и опрах (исперих), колико сам могао, па је ставих где је и била, да је на службу св. оцу (Јоакиму Осоговском, прим. аутора), ја смирили Пајсије, архиепископ пећки, својом руком“.⁴ На основу једног записа из 1642. године могло би се закључити да је патријарх био упознат и са захватима књиговезачког заната: „У нека времена привезах (повезах) ову божанствену књигу ја смирили и многогрешни архиепископ пећки Пајсеј...“⁵ Патријархов културни програм састојао се у подстицању штампања, преписивања и обнове (реставрације) старих богослужбених и богословских књига. Исаија, духовник из манастира Сретење, руднички је „обновио Библију“, што би било једнако данашњој реставрацији.⁶ Ово је само један пример „понове“ или „обнове“ књиге која је била „порушена“ или „расипана“. У неким његовим књижевно-хагиографским остварењима налазимо и наговештаје историјске критике кроз коришћење документарних извора. Патријарх у своме „Житију цара Уроша“ вели да му је задатак био да се види „откуда су проклијали Србљи“, а разна документа за своје писаније је налазио, како вели: „једно набох у летопису српском, друго у родослову, и у хрисовуљу пећком, које се до данас налази у Пећкој цркви“.⁷

2 Радослав Грујић, *Азбучник Српске православне цркве*, (Београд: Просвета: 1996), 16–17.

3 Ђоко Слијепчевић, *Пајсије архиепископ пећки и патријарх српски као јерарх и књижевни радник*, (Београд: Богословски факултет, 1933), 44–48.

4 Љубомир Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ. I, (Београд: Српска краљевска академија, 1902), 350.

5 Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ. I, 346.

6 Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ. I, 307.

7 Томислав Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, (Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2001), 283.

Најбоље стање архивске грађе било је на територији Карловачке митрополије, односно код Срба који су били под Хабзбуршком влашћу. Та грађа потиче из епархијских, манастирских, конзисторијских и парохијских архива. Најбоље је био уређен Митрополијско-патријаршијски архив из Сремских Карловаца. У њему се налази неколико аката из 17. века и доста важних списа, почевши од прве половине 18. века. Архив је уређен наредбом Илирске дворске канцеларије од 21. маја 1777, а тог посла се прихватила нарочита комисија састављена од представника Цркве и државе.⁸ Са државне стране су били запослени Јозеф Јакоби, конципист Генералкоманде у Осеку и регистратор Хандесен фон Егендорф.⁹ Већ поменути епископ пакрачки Софроније Јовановић (1743–1757) је посвећивао „нарочиту пажњу архиви у којој је сва документа лично сортирао и која су, 1758. године пренета у Сремске Карловце“.¹⁰

Српска национална револуција 1804–1815. године извојевала је политичку слободу која се кроз читав 19. века ширила према квалитету и опсегу. Обновљена Србија је прелазила пут од полувазалне Кнежевине (Хатишерифи 1830. и 1833. године) до признате државе (Берлински конгрес 1878. године). Православна црква у Кнежевини Србији ишла је путем националне еманципације од трона Васељенске патријаршије у Цариграду, најпре успостављањем народне јерархије, а затим и стицањем црквене аутономије 1830. године, после и аутокефалије 1879. године Београдске митрополије.

Ипак, о црквеној архивистици се, гледано временски уназад, не може говорити као о струковној (или уређено примењиваној) научној области. Карактеристично за период економске стабилности за Цркву и повољан културни рад, у периоду између два светска рата 1918–1941 године, и црквено библиотекарство и музеологија имали су своје протагонисте, док је архивистика била занемаривана и неразвијана. Истина, један инерцијски административан рад је постојао, али систематска заштита и брига, сређивање и коришћење архивске грађе није постојало у плановима учених црквених људи.

За време патријарха Варнаве Росића (1930–1937) ударени су темељи многим институцијама културе у помесној Цркви српског народа, или су већ постојеће установе усавршиле и унапредиле свој рад. Један практично програмски текст др Радована Казимировића, објављен 1930. године, говори о новим изазовима који се постављају пред СПЦ, а заправо расправља о оснивању Патријаршијске библиотеке, Штампарије, Живописне школе, Музичке школе и Црквеног музеја. Сем црквене музичке академије све установе и данас постоје и имају добру традицију рада. Али, чак ни тада нико није размишљао о правом архиву.¹¹

8 Р. Грујић, *Азбучник Српске православне цркве*, 17.

9 Жарко Димић, *Преглед историјата Архива САНУ у Сремским Карловцима (1949–2009)*, (Сремски Карловци: Културни центар Карловачка уметничка радионица, 2010), 15.

10 Сава Вуковић, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, (Београд, Крагујевац, Подгорица: Евро, Унирекс, Каленић, 1996), 461.

11 Радован Казимировић, „Нови задаци Патријаршије – посвећено Његовој Светости Патријарху Варнави“, *Весник – недељно црквено-политички лист*, XI/1930, бр. 16, 1.

АРХИВСКА ГРАЂА НА ЗВОНИКУ ЦРКВЕ СВ. МАРКА У БЕОГРАДУ

Почетак деведесетих година прошлога века донео је тешке моменте за архивску грађу која се налазила у здању Српске Патријаршије у Београду. У тој згради високе црквене управе и патријаршијске репрезентације, подигнутој 1935. године, била је смештена архивска баштина која је настајала кроз 19. век и стварала се у централним телима и органима уједињене Српске православне цркве после 1918. године. Међутим, године 1989, са циљем да се простор растерети и омогући смештање штампарије како би се задовољиле потребе мисионарског рада након пада комунистичког режима, архивска грађа је измештена на галеријски простор и на звоник Цркве Св. апостола и евангелисте Марка у Београду. Грађа је смештена на неприпремљен простор, транспорт је извршен стихијски и без евиденције, архивалије су препуштене заборава, утонувши у небригу. Тако је и крајем 20. века настављен тренд да се тавански, затим галеријски и поткуполни простори користе као места за депоновање (скадиштење) и одлагање архивске грађе.¹²

Додуше, треба поменути да је министар вера у влади Републике Србије, др Милан Радуловић, крајем 2004. године поставио питање црквене архивске грађе која се пуних 15 година „налази у куполи цркве Светог Марка, изложена пропадању и потпуно недоступна научној јавности“.¹³ У једном свом јавном наступу, изјави за *Политику*, министар М. Радуловић је храбро поставио ствари: „Знам да ће ме део црквених кругова критиковати што сам пред новинарима поменуо овај проблем, који је годинама био јавна тајна о којој се намерно ћутало како не би пукла брука, али ја мислим да се бацањем под тепих проблеми не решавају. Не решавају овај проблем и пристајати да овако значајна историјска грађа пропада на ветрометини у црквеном звонику, равно је учествовању у културном геноциду“.¹⁴ Говорило

12 У британској историји постоји пример како је Вилијам Прајн (1600-1669) сређивао документацију у Краљевској капели Лондонског торња. (James Westfall Thompson, *A History of Historical Writing*, vol. II, (New York, 1942), 40; Elisabeth Hallam, "The Tower of London as a Record Office", *Archives – The Journal of the British Record Association*, Vol. XIV, No. 61 (1979): 3-10). Карактеристичан пример да се важна количина списа налазила на звонику једне православне цркве, стоји у вези са библиотеком и рукописним наслеђем Захарије Стефановића Орфелина 1726-1785. Велики библиофил, ерудита међу Србима, историчар, песник, бакрорезац, гравер, калиграф, скупљао је и читао књиге на свим европским језицима. Тај барокни просветитељ је сакупио библиотеку коју је, према претпоставкама неких писаца, сам сместио на торањ Саборне цркве у Сремским Карловцима, на сигурно и заштићено место. После Орфелинове смрти библиотека је прешла у својину Саборне цркве и била је унета у њен инвентар. (Љубомир Котарчић, „Библиотека Захарије Орфелина и њена историјска судбина“, *Библиотекар*, год. 35, бр. 2/3 (1983): 9). Исто тако, архивисти Архива Србије су у Дубровнику, радећи са архивском грађом тамошње Српске црквене општине, грађу затекли на тавану парохијског дома. (Слободан Кљакић, „Тајна на тавану парохијског дома СПЦ у Дубровнику“, *Политика*, 20. септембар 2010).

13 R. M., „Срасавање архива СПЦ“, *Blic*, 24. децембар 2004.

14 Мирјана Кубуровић, „Црквени архив међу голубовима“, *Политика*, 26. децембар 2004.

се да су „највреднији папири СПЦ у куполи цркве Светог Марка“ и даље у „голубарнику“¹⁵, да су то „катастрофални услови“ и да је црквено-народна историја „међу голубовима“.¹⁶

Статус архивске грађе из последња два века српске црквене историје озбиљно је постављен и покренут на боље потписивањем протокола о сарадњи између Светог архијерејског синода СПЦ, Архива Србије и Министарства културе и информисања Републике Србије 14. децембра 2007. године. Потписници тог историјског документа су били митрополит црногорско-приморски Амфилохије Радовић, др Мирослав Перишић, директор Архива Србије и министар културе и информисања Војислав Брајовић. У јавности је потписивање поменутог протокола оцењено као отварање новог периода сарадње цркве и државе на пољу културе.¹⁷ Директор Архива Србије др Мирослав Перишић је истицао горући проблем – да СПЦ „нема зграду за свој архив“, оценивши да је потписивање Протокола о сарадњи „један од најзначајнијих успеха Архива Србије“.¹⁸ „У питању је огромна количина архивске грађе почев од 1830. године, па је јасно од коликог је значаја што ће она бити спасена од пропадања, заштићена и срећена по архивистичким стандардима.“¹⁹

Протокол о сарадњи је пројектовао коначно решење – наменску зграду за збрињавање и рад са архивском грађом. Кроз две године сарадње Светог архијерејског синода и Архива Србије, „рад архивистичке службе СПЦ води Предраг Пузовић, професор Богословског факултета, а финансира Министарство културе буџетским средствима“ те су људи који су радили на звоннику Маркове цркве дошли до закључка да би се „материјал нашао на једном месту потребно бар 2.500 квадратних метара“.²⁰ Архивисти су се суочавали са тешкоћама рада у неусловном простору, а црквени архивиста Жарко Шарчевић (дипломирани теолог и виши библиотекар) је истицао: „На почетку је било нас шесторо из СПЦ и троје из Архива Србије. Сада смо остали само нас двојица.“²¹

Патријарх Иринеј је показао бригу за сређивање и положај архивске грађе када је са директором Архива Србије посетио поткуполни простор, галерију и звоник Цркве Св. Марка у Београду, крајем августа 2011. године, рекавши: „До сада је учињено много и врло значајно и надамо се да ће се рад на чувању

15 М. Радетић, „Архива у голубарнику“, Вечерње новости, 6. децембар 2006.

16 И. Мићевић, „Историја међу голубовима“, Вечерње новости, 23. новембар 2007.

17 М. V., „Nova епоха у srpskoj arhivistici“, Blic, 15. decembar 2007.

18 „Историја српског друштва и историје Србије нема без историје цркве, а она није могућа без архивске грађе црквене провенијенције“, (Слободан Кљакић, „Невидљива битка за документа“, Политика, 21. јануар 2008).

19 Исто.

20 S. Radojević, „Arhiv SPC još uvek u zvoniku“, Blic, 24. maj 2009.

21 Исто. Двојица архивиста који су радили 2009. године јесу Жарко Шарчевић и Милинко Чанчаревић.

и збрињавању архиве наставити, а онда пронаћи и трајно решење, да архив добије своју зграду“.²²

Рад Архива Српске православне цркве отпочео је интензивирано с јесени 2012. године. Развијање архивистичке инфраструктуре, најпре основа за депое грађе старијег и новијег периода, ишао је упоредо са током хронолошке класификације затечене архивске грађе. Рад са архивалијама *in situ* показао се као једини могући, с обзиром да ни црквене ни државне власти, упркос показаној доброј вољи, нису решиле смештајни простор за пуни капацитет стручног рада са архивском грађом, њеном заштитом, сређивањем и (из)давањем на коришћење.

Крајем 2012. године, формиран је нови архивистички тим у Српској православној цркви, појачан персонално архивистима и архивским саветницима професионалног искуства и кредибилитета. У рад на сређивању архивске грађе српског црквеног порекла укључили су се Јован Пејин, архивски саветник, својевремено директор Архива Србије, као и проф. др Милоје Пршић, некадашњи директор Војног архива у Београду. Са Архивом Србије је, почетком новембра 2012. године потписан додатни уговор о Пословно-техничкој сарадњи који је подразумевао ангажовање још четворо архивиста. Хронолошка класификација, која је спровођена на галеријском простору цркве Св. апостола и евангелисте Марка у Београду, показала је разноврсност архивског наслеђа Српске православне цркве, множину архивских фондова и њихов значај.²³

ПРЕГЛЕД ФОНДОВА У АРХИВУ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

У Архиву Српске православне цркве у Београду, након првих учињених корака на пољу сређивања и заштите, формиран су следећи архивски фондови:

Фонд *Конзисторија Митрополије београдске (1836–1918)* је један од значајнијих извора за проучавање српске црквено-народне историје. Најстарија документа су из 1836. године, садрже званичне статистичке податке из живота Цркве и њене улоге и мисије. Грађа обухвата податке о крштеним, венчаним и упокојеним душама у Митрополији, потом пописе прихода и расхода манастира и парохија. Затим, записнике са седница конзисторије на којима су решавани проблеми свештеничке дисциплине, брачног права, али и сва друга питања пастирско-канонског опсега.

22 Јелена Чалија, „Црквени архив под наслагама прашине“, Политика, 25. август 2011.

23 Радован Филиповић, „Обнова рада Архива Српске православне цркве – почеци и теškoће“, Братство – часопис Друштва Свети Сава, год. XVII, Београд, 2013, 127–136.

Фонд *Архијерејски сабор Краљевине Србије* (1836–1918) садржи документа са заседања сабора, записнике, концепте и његове коначне одлуке.

Збирка митрополита Михаила (1859–1898), *Збирка митрополита Иннокентија* (1898–1905) и *Збирка митрополита Димитрија* (1905–1920) се односе на кореспонденцију са људима из Србије, ближег окружења, али и иностранства.

Фонд *Велики управни и просвјетни савјет у Сарајеву* (1905–1919)

Српска црква на простору Босне и Херцеговине је све до обнове Српске патријаршије 1920. године била под директном управом Цариградске патријаршије, која је 1880. са Аустроугарском потписала Конвенцију о уређењу црквених прилика. Према овом уговору, Православној цркви у Босни и Херцеговини била је призната унутрашња самоуправа, под врховном духовном влашћу цариградског патријарха. Године 1905, уз благослов цариградског патријарха и сагласност аустријског цара, донета је „Уредба црквено-просветне управе православних епархија у Босни и Херцеговини“. Према овој уредби, све четири митрополије: Сарајевска, Захумско-херцеговачка, Зворничко-тузланска и Бањалучко-бихаћска имале су Епархијске црквене судове и Епархијске управне и просвјетне савјете. Велики управни и просвјетни савјет је била виша црквено-управна и црквено-судска инстанца чије је седиште било у Сарајеву. С обзиром на чињеницу да је Велики управни и просвјетни савјет из Сарајева координисао процесом уједињавања црквених области српског народа у уједињену и обновљену Пећку патријаршију, 1918–1921. године архивска грађа је доспела у Архив Српске православне цркве у Београду.²⁴

Фонд *Свети архијерејски синод* (од 1920. до данас)

Свети архијерејски синод Српске православне цркве представља врховно управно, судско, извршно и законодавно тело Српске православне цркве. Рад Синода је озваничен Уредбама, али и Уставом Српске православне цркве који је коначно донет 1931. године. Обим и делокруг рада Синода односи се не само на унутрашњи живот и управу Српске православне цркве, него обухвата и шири спектар друштвених и државно-политичких односа.

Архивска грађа Синода се својим великим делом налази у Архиву Српске православне цркве у Београду. Мањи део грађе, који је идентификован, и даље се налази у Канцеларији Св. архијерејског синода (у здању Патријаршије у Београду) и тиче се црквене дипломатије, односа са помесним православним црквама (Руска, Грчка, Румунска, Пољска, Бугарска, Чешка, учествовање у Светском савету цркава, итд.).

24 Радован Пилиповић, „Сто осамдесет година црквене администрације и архивског пословања у Митрополији београдској / Архиепископији београдско-карловачкој (1836–2016)“, Календар Српске православне патријаршије за преступну 2016. годину, Београд, 2015, 128–139.

Уредба о Светом архијерејском сабору и Светом архијерејском синоду је прописана и донета 24. децембра 1920. године. Рад Светог архијерејског синода, тј. његове седнице су сматране главном жилом куцавицом црквеног организма. Патријарх српски је председник тога тела у чији састав улазе још четворица епископа, а таква персонална структура Синода је задржана и данас.²⁵

Фонд *Велики духовни/црквени суд* (1920–1941) садржи документа која сведоче о бракоразводним парницама и другим питањима из области породичног права и црквене дисциплине.

Фонд *Патријаршијска управна канцеларија – време патријарха Димитрија* (1920–1930), *патријарха Варнаве* (1930–1937) и *патријарха Гаврила* (1937–1950) садржи грађу економске природе, односно документа настала материјално-финансијским пословањем надлежног црквеног тела.

Фонд *Комисија за прикупљање података о злочинима над Србима у НДХ и на другим окупираним територијама*; Комисија је формирана у јесен 1941. године. Саслушавањем избеглица створена је обимна грађа коју чини 4.504 извештаја, сложених по географском принципу (Епархија – срез). Израђен је и регистар са картотеком.

Од 2012. године у Архиву СПЦ су интензивирани послови у вези са сређивањем архивске грађе која је премештена на звоник и галерију Цркве Св. апостола и евангелисте Марка у Београду.

Посао класификације грађе још увек траје, а до сада су одређене границе архивских фондова и предузете све мере за даљи ток сређивања и адекватне заштите архивске грађе. Захваљујући подршци Архива Србије и Министарства културе и информисања Владе Републике Србије, набављен је савремени канцеларијски инвентар (2012–2013), и опрема за привремене депое (полице и кутије, 2014). Такође, формиран је дигитални центар у коме се грађа скенира и дигитализује (2015).

Протоколи о сарадњи су потписани са Архивом Републике Српске (5. јун 2015), са циљем да овај архив помогне развијање архивске мреже и сређивање црквених архивских фондова цркава и манастира западно од реке Дрине, пружајући стручну и сваку другу помоћ. Неки фондови су нарочито важни државним институцијама културе у Републици Србији, као што је *Комисија за прикупљање података о злочинима над Србима у НДХ и на другим окупираним територијама*, за који је Музеј жртава геноцида у Београду показао нарочито интересовање, како би се максимално заштитио и искористио. Протокол о сарадњи са овим Музејем је потписан у присуству патријарха српског господина Иринеја и целог Светог архијерејског синода Српске православне цркве 12. априла 2016. године.

25 Опширније: Radovan Pilipović, „Princip slobodne provenijencije u sređivanju fondova Arhiva SPC – primjer primjene na fondu 'Sveti arhijerejski sinod (1920–1941)'“, Glasnik arhiva i arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine, XLV, Sarajevo, 2015: 36–44.

Задатак Архива СПЦ је да евидентира, прикупља, утврђује, сређује, обрађује, чува и, по одобрењу Светог архијерејског синода, даје на коришћење архивску грађу од значаја за Српску православну цркву и архивску грађу од националног, културног и историјског значаја. Статут Архива СПЦ прописује да је Архив СПЦ „централна (матична) установа заштите архивске грађе у Српској православној цркви“ (чл. 7). Архив СПЦ води регистар архивске грађе у свим епархијама у Републици Србији и у окружењу (Босна и Херцеговина, Црна Гора), помаже око устројства епархијских архива те у њима организује обуку лица за рад у договору са епархијским властима (сарадња је успостављена у епархијама Зворничко-тузланској, Пакрачко-славонској, Будимљанско-никшићкој...).

Што се тиче културно-просветног рада, Архив Српске православне цркве од јесени 2013. године у континуитету одржава архивистичке изложбе са циљем да оне буду репрезентација архивске грађе, да се помоћу њих развија свест о значају архивског документа уопште, као и да се додатно скрене пажња јавности на проблем и потребу коначног решења централног црквеног архива. Архивистичко-документарне изложе су се показале као добар начин за сарадњу са регионалним архивима. Црквени архив је на тај начин успоставио сарадњу са Архивом Републике Српске у Бања Луци, затим са Историјским архивом Сомбор, Међуопштинским архивом у Чачку, Историјском архивом у Ужицу, Историјском архивом у Неготину, Историјским архивом у Врању, али и са Народним музејем Зајечар и Завичајним музејем у Књажевцу, као и Народним музејем у Врању.

Литература

Арсић, Миролуб. „Црквене матичне књиге у законским прописима Кнежевине Србије“, Архивски преглед – стручно гласило Архива Србије и архивске службе у Републици Србији, бр. 1–4 (2000): 52–59.

Вуковић, Сава. Српски јерарси од деветог до двадесетог века, (Београд, Крагујевац, Подгорица: Евро, Унирекс, Каленић, 1996).

V., M. „Nova epoha u srpskoj arhivistici“, Blic, 15. decembar 2007.

Грујић, Радослав. Азбучник Српске православне цркве, (Београд: Просвета: 1996).

Димић, Жарко. Преглед историјата Архива САНУ у Сремским Карловцима (1949–2009), (Сремски Карловци: Културни центар Карловачка уметничка радионица, 2010).

Живковић, Јасмина. „Заштита црквених матичних књига у Браничевском округу“, Записи – Годишњак Историјског архива Пожаревац, бр. 1, год. 1, (2012): 40–49.

Јовановић, Томислав. Књижевно дело патријарха Пајсеја, (Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2001).

Казимировић, Радован. „Нови задаци Патријаршије – посвећено Његовој Светости Патријарху Варнави“, Весник – недељно црквено-политички лист, XI/1930, бр. 16: 1.

Кљакић, Слободан. „Тајне на тавану парохијског дома СПЦу Дубровнику“, Политика, 20. септембар 2010.

Кљакић, Слободан. „Невидљива битка за документа“, Политика, 21. јануар 2008.

Котарчић, Љубомир. Библиотека Захарије Орфелина и њена историјска судбина, Библиотекар, год. 35, бр. 2/3 (1983): 9.

Кубуровић, Мирјана. „Црквени архив међу голубовима“, Политика, 26. децембар 2004.

Мићевић, И. „Историја међу голубовима“, Вечерње новости, 23. новембар 2007.

Пилиповић, Радован. „Обнова рада Архива Српске православне цркве – почеци и тешкоће“, Братство – часопис Друштва Свети Сава, год. XVII, Београд (2013): 127-136.

Pilipović, Radovan. „Princip slobodne provenijencije u sređivanju fondova Arhiva SPC – primjer primjene na fondu ‘Sveti arhijerejski sinod (1920-1941)’“, Glasnik arhiva i arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine, XLV, Sarajevo (2015): 36-44.

Пилиповић, Радован. „Сто осамдесет година црквене администрације и архивског пословања у Митрополији београдској / Архиепископији београдско-карловачкој (1836-2016)“, Календар Српске православне патријаршије за преступну 2016. годину, Београд (2015): 128-139.

R. M. „Spasavanje arhiva SPC“, Blic, 24. decembar 2004.

Радетић, М. „Архива у голубарнику“, Вечерње новости, 6. децембар 2006.

Radojević, S. „Arhiv SPC još uvek u zvoniku“, Blic, 24. maj 2009.

Слијепчевић, Ђоко. Пајсије архиепископ пећки и патријарх српски као јерарх и књижевни радник, (Београд: Богословски факултет, 1933).

Стојановић, Љубомир. Стари српски записи и натписи, књ. I, (Београд: Српска краљевска академија, 1902).

Thompson, James Westfall. A History of Historical Writing, vol. II (New York, 1942).

Hallam, Elisabeth. "The Tower of London as a Record Office", Archives – The Journal of the British Record Association, Vol. XIV, No. 61 (1979): 3-10.

Чалија, Јелена. „Црквени архив под наслагама прашине“, Политика, 25. август 2011.

Summary

Sorting and Protecting the Archival Materials in the Serbian Orthodox Church

Experiences of the Serbian Orthodox Church Archives

The organized archival activity in the Serbian Orthodox Church is still in its infancy. The work in this field was initiated by the protocol on collaboration signed by the Holy Synod of the Serbian Orthodox Church, the Archives of Serbia and the Ministry of Culture and Information on December 14th, 2007. It was not until 2012 that serious steps were taken towards protecting the archival heritage of the Serbian clerical provenance, which was thus far neglected and forgotten both physically and materially, hence unavailable to be scientifically analyzed and researched for decades. Despite the fact that the question of storing the clerical archival materials of the utmost national, historical and cultural importance has still not been resolved, the Serbian Orthodox Church Archives has started sorting its archival documents *in situ*, exactly where they were originally found, in the gallery and the belfry of the Church dedicated to the Holy Apostle and Evangelist Mark in Belgrade. This confirms the ancient tradition of using church belfries as archival depots. Ever since 2012 and to this very day, the Serbian Orthodox Church Archives has been working on sorting the archival materials (inventories and other informational resources are being made), publishing and exhibiting activities (exhibitions are being organized, catalogues and corpora of documents are being printed), as well as starting other projects, such as digitizing the oldest chronological stratum of the archival documents (from the fund of the Consistory of the Metropolitanate of Belgrade, starting from 1836). In 2016, a conservation laboratory has been formed. All of these steps contribute to allowing interested researchers to access archival materials, created from the public activity of the Serbian Orthodox Church during its historic journey.